

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА

ГОРДІЄНКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 159.9:005.336.2]:378.046-021.68

**РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ РАЙОННИХ МЕТОДИЧНИХ КАБІНЕТІВ
У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор
Бондарчук Олена Іванівна,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, завідувач кафедри психології
управління (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Вознюк Алла Вікторівна,
КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
завідувач кафедри психології (м. Суми);

кандидат психологічних наук, доцент
Татаурова-Осика Галина Петрівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
старший науковий співробітник відділу
психології праці (м. Київ).

Захист відбудеться « 07 » квітня 2021 р. об 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.451.02 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розісланий « 05 » березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Ігнатович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реформування системи освіти України можливе за умови безперервного професійного вдосконалення педагогічних працівників, досягнення ними високого рівня професіоналізму.

Суттєву роль у забезпеченні професійного вдосконалення педагогів відіграє взаємодія працівників районних методичних кабінетів з педагогами. Адже саме методичні працівники є суттєвою і достатньо масовою організаційною категорією управлінців системи освіти, що є проміжною ланкою між центральним апаратом управління освітою та усім корпусом педагогічних працівників. Основна місія цієї взаємодії полягає в організації такої спільної діяльності, у процесі якої створюються умови для трансформування наукових ідей у педагогічну практику, науково-методичної підтримки інноваційної діяльності в освітній галузі, наукових пошуків та експериментальної роботи, яку проводять педагогічні працівники навчальних закладів району, для досягнення педагогами професійного «акме», їх самоактуалізації та професійної самореалізації і, як наслідок, підвищення якості освіти. Це, своєю чергою, висуває особливі вимоги до психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів. Водночас, як свідчить практика, рівень психологічної компетентності у значної частини методичних працівників районних методичних кабінетів є недостатньо високим, що утруднює реалізацію їх професійних функцій відповідно до сучасних вимог, а питання розвитку психологічної компетентності методистів у післядипломній освіті, попри визнання його пріоритетності, остаточно не розв'язане, до того ж відсутнє й відповідне теоретичне підґрунтя цього процесу.

Разом з тим слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, досліджувались психологічні особливості педагогічної діяльності, професіоналізму педагогів (Г. Балл, І. Бех, О. Ігнатович, Н. Кузьміна, С. Максименко, А. Маркова, В. Семиченко та ін.) та психологічної діяльності (В. Рибалка, С. Рубінштейн, О. Лурія, Я. Коломінський та ін.). Вивчалось питання розвитку мотивації професійного вдосконалення педагогічних працівників (О. Бондарчук, М. Боришевський, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Ю. Приходько та ін.).

З іншого боку, досліджено проблему розвитку професійної компетентності загалом (Н. Бібік, Л. Ващенко, В. Кремень, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоева та ін.) і психологічної компетентності фахівців зокрема (І. Зимня, Д. МакКлеланд, В. Панок, С. Перрі, Дж. Равен, Д. Шон та ін.), у тому числі, в умовах післядипломної освіти (О. Бондарчук, Л. Карамушка, Н. Коломінський та ін.). Розробляються науково-методичні питання управління безперервною освітою дорослих на засадах андрагогіки (М. Кириченко, Л. Лукіанова, В. Олійник, Т. Сорочан та ін.).

Що ж до методичних працівників системи освіти, питома вага досліджень проблем розвитку їх професійної компетентності зосереджена в галузі педагогіки (М. Братко, М. Войцехівський, В. Малихіна, М. Скрипник та ін.). Проблема ж розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів практично залишилась поза увагою дослідників.

Отже, актуальність і недостатня розробленість даної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Розвиток психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних науково-дослідних тем кафедри психології управління ДЗВО «Університет менеджменту освіти»: «Формування психологічної компетентності керівників закладів освіти в системі післядипломної педагогічної освіти» (державний реєстраційний номер 0109U003632, 2009–2011 рр.), «Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін» (державний реєстраційний номер 0112U000700, 2012–2014 рр.), «Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя персоналу освітніх організацій» (теоретичний та емпіричний етапи дослідження державний реєстраційний номер 0117U006772).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 6 від 21 червня 2006 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 19 червня 2007 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити зміст, компоненти, особливості та рівні розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті.

Відповідно до мети поставлені такі основні **завдання** дослідження:

1. Виокремити основні теоретичні підходи до дослідження психологічної компетентності фахівців.
2. Розкрити психологічну специфіку професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті, обґрунтувати сутність і компоненти їх психологічної компетентності.
3. Емпірично дослідити рівні та особливості розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів.
4. Розробити та апробувати програму розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів в умовах післядипломної освіти.

Об'єкт дослідження – психологічна компетентність працівників районних методичних кабінетів.

Предмет дослідження – розвиток психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених мети і завдань був використаний комплекс методів наукового дослідження, серед яких:

теоретичні: теоретичний аналіз наукової літератури з метою виявлення, узагальнення, систематизації, моделювання різноманітних аспектів досліджуваної проблеми, обґрунтування теоретичних засад дослідження;

емпіричні: спостереження, опитування, тестування, аналіз продуктів професійної діяльності працівників РМК, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи).

Для визначення компонентів, особливостей та рівнів розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів, педагогів, психологів використано для дослідження: 1) *мотиваційного компонента*: а) методику О. Бондарчук, Л. Карамушки «Мотиви професійного вдосконалення» (в авторській модифікації); б) модифіковану автором проєктивну методику незавершених речень для визначення особливостей ставлення працівників районних методичних кабінетів до різних аспектів професійної діяльності; 2) *когнітивного компонента*: методику дослідження когнітивного компонента психологічної компетентності працівників РМК (авторська розробка), спрямовану на визначення рівня знань у працівників методичних кабінетів щодо їх психологічної компетентності, особливостей та рівнів її розвитку; 3) *операційного компонента*: а) аналізу ситуацій у методичній діяльності (авторська методика) – для визначення рівня володіння працівниками районних методичних кабінетів уміннями та навичками міжособистісної взаємодії у методичній діяльності; б) методику «Оцінка самоконтролю у спілкуванні» (М. Снайдер) – для виявлення рівня комунікативного контролю у методичній діяльності; в) багатошкальну методику В. Моросанової «Стиль саморегуляції поведінки» – для визначення ступеня розвитку усвідомленої саморегуляції; 4) *особистісного компонента*: а) методику діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко); б) методику визначення рефлексивності (А. Карпов); в) методику «Соціальна креативність особистості» (М. Фетискін та ін.); г) методику діагностики рівня суб'єктивного контролю (Дж. Роттер, в адаптації Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткінда); д) авторську методику «Особистісні якості працівників районних методичних кабінетів», спрямовану на визначення якостей за ступенем значущості та вираженості в особистості методистів;

Для обробки одержаних емпіричних даних було використано *методи математичної статистики* – перевірка достовірності відмінностей (критерій χ^2 , дисперсійний аналіз) та багатовимірної статистики (кореляційний, факторний та дисперсійний аналізи). Статистична обробка даних і графічна презентація результатів здійснювалися за допомогою комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

База дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2006–2020 рр. на базі Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». У дослідженні взяли участь 187 працівників районних методичних кабінетів з усіх регіонів України.

Науково-дослідницька робота включала чотири етапи.

Перший етап – орієнтовно-пошуковий (2006–2008 рр.) – передбачав визначення теоретичних засад дослідження, мети, завдань, підбір адекватних методів.

На другому етапі – науково-дослідницькому (2009–2012 рр.) – проводився констатувальний експеримент з дослідження емпіричних психологічних особливостей розвитку психологічної компетентності працівників РМК.

Третій етап – формувальний (2013–2017 рр.) – включав теоретичне обґрунтування й розробку програми розвитку психологічної компетентності

працівників РМК та апробацію в умовах післядипломної освіти; аналіз та узагальнення результатів формульованого експерименту з метою перевірки її ефективності.

Четвертий етап – аналітико підсумковий (2018–2020 рр.) – передбачав здійснення аналізу та інтерпретацію результатів наукового пошуку з досліджуваної проблеми, оформлення тексту дисертації.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що: *вперше виявлено* психологічні особливості професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів (гуманістичний характер, багатофункціональність і складність як специфічного різновиду освітньо-управлінської діяльності, підвищені вимоги до комунікативних якостей, творчий, інноваційний характер праці, орієнтація на безперервне професійне вдосконалення і саморозвиток);

теоретично обґрунтовано та розроблено модель психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів, що містить мотиваційний (критерії: позитивне ставлення до розвитку психологічної компетентності; показники: мотиви професійного вдосконалення, прагнення опанувати психологічні знання, розвинути уміння, навички, особистісні якості та ін.), когнітивний (критерії: обізнаність і розуміння; показники: знання змісту компонентів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі у професійній діяльності та ін.), операційний (критерій: дієвість; показники: здатність розвивати власну психологічну компетентність, здійснювати психологічний супровід як власного професійного вдосконалення, так і вчителів, здатність до саморегуляції у професійній взаємодії) та особистісний (критерії: толерантність і креативність; показники: комунікативна толерантність, соціальна креативність, рефлексивність, інтернальність та ін.) компоненти;

виявлено гендерно-вікові та організаційно-професійні особливості розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів;

уточнено, розширено та доповнено уявлення про методи, прийоми фіксації та оцінки психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті;

набули подальшого розвитку та узагальнення знання з проблеми психологічної компетентності особистості фахівця.

Практична значущість одержаних результатів визначається тим, що вони можуть бути застосовані у методичній роботі та у процесі підвищення кваліфікації працівників районних методичних кабінетів та консультантів центрів професійного розвитку педагогічних працівників з метою оптимізації процесу професійного вдосконалення освітян. Комплекс психодіагностичних методик може бути покладений в основу моніторингу успішності розвитку психологічної компетентності районних методичних кабінетів та центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Матеріали дослідження можуть бути використані фахівцями закладів післядипломної освіти при викладанні спецкурсів, розробленні навчальних і навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій з проблем розвитку психологічної компетентності фахівців.

Впровадження результатів дослідження. Обґрунтовані автором теоретичні положення і рекомендації апробовані та впроваджені в Центральному інституті післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (довідка № 19-06/86 від 28.12.2010 р., № 19-03/40 від 03 грудня 2019 р.); Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01/602 від 03 жовтня 2013 р.); Методичному кабінеті відділу освіти Яготинської районної держадміністрації (довідка № 15 від 25 січня 2017 р.); Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 558 від 30 червня 2017 р.); КУ Навчально-методичному центрі якості освіти та координації господарської діяльності навчальних закладів області Чернівецької області (довідка № 02-06/224 від 31 грудня 2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні результати дослідження були представлені на *наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, форумах: міжнародних:* «Психологічні умови розвитку конкурентноздатності організацій» (Керч, 2009); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2012–2015); «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2014); «Реалії та перспективи євроінтеграційного розвитку післядипломної педагогічної освіти України» (Ужгород, 2015); «Управління якістю вищої освіти: проблеми та перспективи» (Київ, 2017); «Дев'ять сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2018); «Organizational well-being/disease, its causes, consequences and moderating variables» (Kyiv, 2019); «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (Київ, 2020); *всеукраїнських:* «Психолого-педагогічне забезпечення модернізації післядипломної освіти в умовах змін» (Київ, 2014); «Наукові засади підвищення кваліфікації навчальних закладів» (Київ, 2014); «Управління інноваційним розвитком загальної середньої освіти в умовах соціально-економічних реформ» (Київ, 2014); «Стратегія розвитку безперервної освіти керівних і педагогічних кадрів: наукові підходи і шляхи реалізації» (Київ 2015); «Сучасна особистість: психологічні межі, життєвий шлях, самореалізація» (Черкаси, 2016); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти», (Київ, 2016); «Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти (Київ – Рівне, 2017); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2017); «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (Київ, 2019); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації в умовах трансформації освіти» (Київ, 2016-2018); *семінари* «Технології роботи організаційних психологів в умовах соціальної напруженості в суспільстві» (Київ, 2015).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 24 публікаціях автора: 12 статтях у фахових

виданнях, затверджених МОН України, 1 – у науковому зарубіжному періодичному виданні, 1 – у виданні, включеному до наукометричних баз; 10 тезах і матеріалах конференцій та статтях в інших виданнях та збірниках науково-практичних конференцій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації: структура та обсяг дисертації зумовлені логікою розв'язання мети та завдань дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 328 найменувань, з них – 31 англійською мовою, та додатків. Дисертація містить 28 таблиць та 12 рисунків на 42 сторінках, додатки на 57 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 167 сторінках, загальний – 290 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, описано теоретико-методологічну та методичну базу дослідження, представлено наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію результатів, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті»** з'ясовано основні теоретичні підходи до дослідження феномену «психологічна компетентність особистості фахівця»; проаналізовано особливості професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів, що визначають специфіку їх психологічної компетентності; теоретично обґрунтовано зміст, компоненти та рівні розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів.

За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено основні підходи до дослідження проблеми психологічної компетентності фахівця та її розвитку: а) *особистісно-діяльнісний* (І Бех, І. Зимня, В. Толочко та ін.), за яким психологічну компетентність розглядають як комплекс особистісних характеристик людини, що визначають її успішність та ефективність у діяльності; б) *акмеологічний* (О. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Пряжников, Т. Щербакова та ін.), згідно з яким психологічну компетентність трактують як стрижневу частину професійної компетентності особистості фахівця, що забезпечує його здатність адекватно оцінити власні здібності, можливості, обирати найбільш ефективний варіант поведінки в певній ситуації на основі особистісної саморегуляції, тим самим забезпечуючи досягнення професійного «акме»; в) *конструктивістський* (Р. Мартенс, Дж. Г. Меррієнбоер, Д. Річін, Л. Салганік, А. Стуф та ін.), відповідно до якого йдеться про набір ключових компетентностей, які становлять собою складний конструкт, що визначається залежно від особливостей людей, їхніх цілей, норм і цінностей тієї групи, з якою людина взаємодіє, актуальних світоглядних принципів суспільного життя; г) *поведінковий* (Р. Бояціс, Д. МакКлеланд,

Дж. Равен, С. Спенсер та ін.), у межах якого психологічна компетентність пов'язується з поведінковими характеристиками фахівця, що каузально пов'язані з ефективністю або високою продуктивністю роботи і залежить від контексту дії, організаційних факторів і факторів довкілля, а також характеристик професійної діяльності; д) *кваліфікаційно-функціональний* (С. Перрі, Е. Шорт та ін.), де основну увагу приділено досвіду, характеристикам діяльності та особливостям її виконання, а компетентність визначають як здатність особистості виконувати певну роботу відповідно до професійних стандартів, що висуваються у даній сфері зайнятості; ж) *багатовимірний підхід* (Ф. Вінтертон, Ф. Деламааре Ле Діст та ін.), що розглядає декілька вимірів компетентності, які містять сукупність знань, навичок і соціальних компетентностей, необхідних для різних видів занять, при цьому компетенції (знання, навички, здібності, мотиви, цінності та переконання) розглядаються як потенціальні складові компетентності, які роблять людину компетентною лише тоді, коли забезпечують ефективне та якісне виконання нею певної діяльності; з) *раціогуманістичний підхід* (Г. Балл та ін.), за яким психологічна компетентність фахівця трактується як здатність упоратися із особистісно значущими завданнями, зокрема щодо проектування свого професійного шляху на основі набуття психологічних знань та вмінь; к) *генетико-моделюючий підхід* (С. Максименко та ін.), у річищі якого йдеться про професійну психологічну компетентність як сукупність психологічно-професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності, і власне психологічну компетентність особистості – як про систему психологічних знань про людину, включену у міжособистісну взаємодію, що забезпечує її ефективність; л) *особистісно-орієнтований підхід* (Е. Помиткін, В. Рибалка та ін.), у межах якого також аналізують професійну психологічну компетентність, але визначають її як результат свідомого засвоєння, використання та збагачення особистістю психологічних цінностей, під якими розуміють психологічні знання, уміння, навички, здібності особистості до високоефективної психологічної діяльності.

Запропоновано *комплексний підхід*, що ґрунтується на положеннях особистісно-діяльнісного, акмеологічного, особистісно-орієнтованого та генетико-моделюючого підходів, за яким психологічну компетентність фахівця розуміємо як комплексне особистісне утворення, що визначає ефективність, конструктивність його професійної діяльності на основі свідомого засвоєння, збагачення та гнучкого, адекватного застосування психологічних знань і вмінь у процесі розв'язання професійних завдань або проблем.

На основі аналізу праць дослідників, присвячених характеристиці діяльності методичної служби системи освіти (Л. Набока, М. Скрипник, Т. Сорочан, Л. Ніколенко та ін.), визначено психологічну специфіку професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів: 1) діяльність у системі «людина – людина», що зумовлює її гуманістичний характер; 2) багатофункціональність і складність як специфічний різновид освітньо-управлінської діяльності, яка передбачає виконання значної кількості, управлінських, педагогічних і психологічних функцій (*координація*

різноманітних форм підвищення кваліфікації вчителів; *управління* науково-методичним забезпеченням освітнього процесу; *посередництво* між закладом освіти і вищими за статусом освітніми організаціями, сім'єю дитини; *фасилітація*, консультування вчителів, надання психологічної підтримки та поширення інформації про можливості підвищення кваліфікації, створення умов для особистісного розвитку педагога в професійній діяльності та ін.); 3) творчий, інноваційний характер праці, стимулювання процесу якісних змін у професійній діяльності педагога, заохочення його до рефлексії, творчості, інноваційної освітньої діяльності; 4) підвищені вимоги до комунікативних якостей, здатності здійснювати ділове спілкування, що стосується значної кількості закладів дошкільної, загальноосвітньої та позашкільної освіти різних форм власності, які розташовані на певній території (районі, місті, ОТГ); 5) безперервне професійне самовдосконалення і саморозвиток як неодмінна умова успішної методичної роботи тощо.

Ураховуючи зв'язок змісту психологічної компетентності фахівця зі специфікою його професійної діяльності висвітлено сутність психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів системи освіти як комплексної особистісної властивості (якості), що містить сукупність мотивів щодо засвоєння й ефективного використання психологічних знань у процесі методичної роботи, а також відповідні вміння, навички й особистісні якості, які дозволяють творчо і якісно забезпечувати процес професійного вдосконалення педагогів.

На основі підходу О. Бондарчук, в структурі психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів системи освіти виокремлено компоненти: а) мотиваційний (сукупність мотивів, установок, ставлень, що забезпечують прагнення фахівця бути компетентним у певній сфері його професійної діяльності); б) когнітивний (особливий тип організацій психологічних знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень у даній сфері діяльності); в) операційний (вміння та навички, що забезпечують можливість прийняття та реалізації психологічно обґрунтованих ефективних рішень у сфері методичної діяльності) та г) особистісний (сукупність особистісних властивостей та якостей, що сприяють ефективності працівників районних методичних кабінетів у певній сфері його діяльності) компоненти.

Визначено критерії і показники розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів: 1) позитивне ставлення до розвитку психологічної компетентності; показники: мотиви професійного вдосконалення, прагнення опанувати психологічні знання, розвинути уміння, навички, особистісні якості та ін.; 2) обізнаність і розуміння; показники: знання змісту компонентів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі у професійній діяльності та ін.; 3) дієвість; показники: уміння розвивати власну психологічну компетентність, здійснювати психологічний супровід як власного професійного вдосконалення так і вчителів, здатність до саморегуляції у професійній взаємодії; 4) толерантність і креативність; показники: комунікативна толерантність, соціальна креативність, рефлексивність, інтернальність тощо.

Теоретично проаналізовано рівні та особливості розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів системи освіти на

макро- (рівні суспільства), мезо- (рівні післядипломної освіти), мікро- (рівні особистості) рівнях.

На макрорівні йдеться про невизначеність статусу методичних працівників, скорочення через утворення ОТГ, нерозуміння їхніми керівниками важливості методичної роботи й посилення, у зв'язку з цим, емоційного та функціонального навантаження на методичних працівників системи освіти. Зазначені проблеми поступово набувають імпульсу до розв'язання через, по-перше: розроблення і обговорення у поточному році законопроекту про освіту дорослих, який повинен забезпечити права дорослих на навчання з урахуванням особистісних потреб та запитів ринку праці; по-друге: створення центрів професійного розвитку педагогічних працівників, однією із функцій яких є забезпечення професійного розвитку освітян.

На мезорівні йдеться про суперечності, зумовлені специфічними особливостями післядипломної освіти як інституту розвитку психологічної компетентності освітян (О. Бондарчук, В. Семиченко та ін.): а) на рівні контингенту – дорослих людей, фахівців, які спираються на власний досвід, мають професійні знання з одного боку, а з іншого – відрізняються інерційністю системи смислів, цінностей, оцінних критеріїв та ін.; б) на рівні організації післядипломної освіти, що передбачає асиміляцію нових знань у структуру особистісних смислів, досвіду фахівців, зміну професійних установок і перешкоди в цьому процесі через психологічний опір внаслідок когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер); в) на рівні діяльності викладачів закладів післядипломної освіти – між підвищеними вимогами до рівня професіоналізму й ерудованості викладачів, їхньої психологічної компетентності у сфері освіти дорослих людей з одного боку і недостатнім рівнем такої компетентності для значної частини викладачів, з іншого.

На мікрорівні йдеться про особистісні проблеми працівників районних методичних кабінетів як педагогічних працівників, яким властиві: велика ймовірність розвитку симптомів професійного вигорання, почуття незадоволеності своєю діяльністю через недостатньо високий престиж професії у суспільстві (Т. Ронгінська та ін.), нижчі, порівняно з представниками інших професій, показники соціальної адаптації (Л. Мітіна та ін.), актуалізація соціального аспекту в структурі ідентичності (Н. Антонова та ін.), професійні деформації особистості тощо (А. Маркова та ін.). Педагогічні працівники складають групу ризику щодо можливості набуття психосоматичних і невротичних розладів через професійні стреси та дистреси (Л. Карамушка, В. Пахальян та ін.). Як наслідок, суб'єктивне благополуччя для значної частини освітян є доволі низьким (О. Бондарчук та ін.). Визначені теоретичні положення були покладені в основу емпіричного дослідження особливостей розвитку психологічної компетентності працівників РМК.

У другому розділі «Емпіричне дослідження розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів» викладено загальну стратегію емпіричного дослідження, підібрано та обґрунтовано вибір діагностичних методик, рівні та особливості розвитку компонентів психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів,

наведено результати емпіричного дослідження особливостей розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів.

За результатами емпіричного дослідження встановлено недостатній рівень розвитку як усіх компонентів психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів, так і її загального рівня (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних працівників районних методичних кабінетів за рівнями розвитку психологічної компетентності

Рівні розвитку психологічної компетентності	Кількість досліджуваних, %
Низький	11,8
Нижчий за середній	23,5
Середній	52,4
Вищий за середній	9,6
Високий	2,7

З даних, наведених у табл. 1, випливає, що групу з *високим рівнем* розвитку психологічної компетентності складають лише 2,7 % працівників РМК, а 9,6 % – рівень *вищий за середній*. Такі методисти володіють системними, психологічними знаннями щодо змісту та особливостей психологічної компетентності; у них добре сформовані психологічні уміння й навички, що дозволяють загалом ефективно та гармонійно співпрацювати з колегами, вчителями, керівництвом, які використовують психологічні знання при аналізі проблемних ситуацій, що виникають під час методичної діяльності; володіють психологічними вміннями та навичками їх конструктивного розв'язання. Також працівники РМК мають розвинені внутрішні мотиви вдосконалення психологічної компетентності; орієнтовані на особистісний розвиток, самовдосконалення та на самореалізацію у професійній діяльності тощо.

У методистів, які належать до даної групи, добре розвинені особистісні якості, що характеризують позитивне ставлення методичних працівників до професійної діяльності (креативність, організованість, відповідальність), до особистісного зростання (самокритичність, рефлексія, самоконтроль) та до педагогів та їх удосконалення (толерантність, коректність, справедливість) тощо. Такі методисти вміють приймати правильні рішення, оцінювати наслідки своїх дій, комунікабельні, тактовні, активні, толерантні, креативні, відповідальні тощо.

До групи з *середнім рівнем* розвитку психологічної компетентності (52,4 %) належать працівники районних методичних кабінетів, які загалом засвоїли базові психологічні знання щодо основних питань професійної діяльності, але мають окремі прогалини. У них розвинені психологічні вміння й навички виявлення та психологічно обґрунтованого аналізу проблем методичної діяльності, але іноді виникають труднощі у конструктивному вирішенні напружених ситуацій професійної взаємодії з колегами, вчителями, керівництвом. Таким методистам властиві сумніви у власних силах, вони не

завжди здатні відшукати оптимальні варіанти поведінки, особливо в емоційно напружених ситуаціях (конфлікти, дефіцит часу тощо).

У методичній роботі іноді керуються зовнішніми мотивами професійної діяльності, мають амбівалентне ставлення до роботи. Водночас у методистів даної групи сформовані такі особистісні якості, як товариськість, чесність, комунікабельність, оптимістичність, відповідальність, стресостійкість, що загалом забезпечують достатній рівень особистісного компоненту психологічної компетентності.

До групи з *нижчим за середній рівень* (23,5 %) а також *низьким рівнем* розвитку психологічної компетентності (11,8 % досліджуваних) належать працівники РМК, у яких психологічні знання з питань професійної компетентності не засвоєні, або засвоєні частково, а самі методисти не прагнуть заповнювати прогалини у своїх знаннях, не виявляють уміння аналізувати психологічні проблеми, які потребують розв'язання, не володіють конструктивними способами та прийомами їх вирішення.

Такі методисти переважно керуються мотивами, що виражають зацікавленість методиста в особистій користі, не прагнуть до самовдосконалення та саморозвитку, уникають нововведень, перш за все враховують можливість задоволення власних, суто прагматичних інтересів у процесі професійної діяльності. У них проявляються такі особистісні якості, як відсутність орієнтації на вирішення професійних задач, недостатність творчого підходу до роботи, наявність конфліктних тенденцій поведінки. Вони часто виявляють дратівливість, нетерпимість, занепокоєння та пригніченість, низький рівень креативності, не вміють управляти собою, в них відсутній потяг до особистісного зростання. У спілкуванні з підлеглими та колегами переважно байдужі, не вміють мотивувати персонал, виникають труднощі при спілкуванні з підлеглими, мають недобррозичливе ставлення до колективу, не вміють управляти групою.

При цьому детальний аналіз рівнів розвитку компонентів психологічної компетентності свідчить, що найбільш розвиненим є мотиваційний і особистісний компоненти, високі рівні яких мають 18,2 % і 17,6 % досліджуваних відповідно.

Натомість когнітивний і операційний компоненти розвинуті значно менше (високі рівні компонентів виявлено у 17,1 % і 12,6 % методичних працівників відповідно).

Отже, можна говорити про наявну мотивацію та особистісний потенціал у частини працівників РМК до розвитку психологічної компетентності і, водночас, дефіцит психологічних знань та вмінь, які дозволяють розвинути цей потенціал у практиці професійної діяльності. При цьому результати дослідження особливостей, які, на думку методистів, могли б сприяти розвитку їх психологічної компетентності свідчать, що менше половини (42,9 %) працівників РМК розуміють, що розвитку психологічної компетентності сприятимуть їхні власні зусилля. Досить значна кількість опитуваних в основному зосереджені на зовнішніх чинниках, очікують допомоги від

оточення (14,3 %) або ж сподіваються на особливим чином організований процес підвищення їхньої кваліфікації (28,6 %).

За результатами дисперсійного аналізу виявлені особливості психологічної компетентності працівників РМК залежно від їх статі, віку, стажу роботи, фаху та місця розташування РМК.

Щодо гендерно-вікових відмінностей встановлено, що у методистів, старших за віком, рівні мотиваційного компоненту психологічної компетентності є нижчими, особливо у чоловіків. Натомість рівні операційного компоненту психологічної компетентності у працівників РМК чоловічої статі є вищими, насамперед за рахунок уміння розв'язувати проблемні ситуації методичної роботи, які вони, як уявляється, набули завдяки досвіду професійної діяльності. Така різнонаправлена сформованість окремих компонентів загалом нівелює відмінності психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів.

Стосовно організаційно-професійних характеристик психологічної компетентності працівників РМК встановлено її нижчий рівень у досліджуваних з великим стажем роботи загалом і, зокрема, за таким показником її особистісного компоненту, як креативний потенціал: показники креативного потенціалу методистів жіночої статі, особливо з великим стажем роботи, є нижчими, ніж у методистів-чоловіків. Водночас показники креативного потенціалу працівників РМК чоловічої статі залишаються відносно незмінними незалежно від стажу їх роботи.

Крім того, виявлено особливості психологічної компетентності залежно від фаху методистів різної статі: серед працівників РМК, які мають відношення до природничо-математичного циклу, вищий рівень психологічної компетентності властивий чоловікам, натомість серед працівників РМК, які дотичні до суспільно-гуманітарних дисциплін, вищий рівень психологічної компетентності виявлений у жінок.

Особливо яскраво такі відмінності проявляються за таким показником особистісного компоненту, як інтернальний локус контролю. Встановлено, що інтернальний локус контролю більше властивий працівникам РМК чоловічої статі, які мають відношення до дисциплін природничо-математичного циклу, і методистам жіночої статі, які дотичні до дисциплін суспільно-гуманітарного циклу.

Також виявлено особливості психологічної компетентності досліджуваних методистів залежно від місця розташування РМК, зокрема більшу вмотивованість працівників РМК, які розташовані в центрі, порівняно із тими методистами, які працюють в РМК, розташованих в інших регіонах.

Виявлені рівні та особливості психологічної компетентності працівників РМК загалом і залежно від їх гендерно-вікових та організаційно-професійних характеристик зокрема підтвердили недостатній рівень її розвитку і, відповідно, доцільність розроблення та апробації спеціальної програми з розвитку психологічної компетентності у післядипломній освіті.

У третьому розділі «**Програма розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті**» викладені загальна стратегія, мета та завдання формувального експерименту,

подано авторську програму розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів, що реалізована у вигляді спецкурсу-тренінгу, та аналіз ефективності розвитку психологічної компетентності працівників РМК у процесі підвищення кваліфікації.

У результаті теоретичного огляду літератури та враховуючи отримані в емпіричному дослідженні результати, розроблено програму у вигляді спецкурсу-тренінгу, спрямовану на розвиток психологічної компетентності працівників РМК у системі післядипломної освіти загальним обсягом 45 год. / 1,5 кред., з них – 30 год. аудиторних і 15 год. самостійної роботи.

Відповідно до технології психологічної підготовки освітян до професійної діяльності, розробленій на кафедрі психології управління ЦПО ДЗВО «УМО», реалізація програми здійснювалася через низку етапів (підготовчий, діагностичний, розвивальний, прогностичний) у вигляді спецкурсу-тренінгу «Розвиток психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів».

Зазначений спецкурс складається з чотирьох модулів. Модуль 1 «Мотиваційний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» спрямований на вироблення прагнень у працівників районних методичних кабінетів до підвищення рівня професійного вдосконалення, прагнень опанувати психологічні знання, розвинути вміння, навички, особистісні якості та ін. Модуль 2 «Когнітивний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» передбачає опанування системи психологічних знань, змісту компонентів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі у професійній діяльності. Модуль 3 «Операційний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» забезпечує можливість розвивати власну психологічну компетентність, здійснювати психологічний супровід як власного професійного вдосконалення так і вчителів, здатність до саморегуляції в професійній взаємодії. Модуль 4 «Особистісний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» передбачає забезпечення таких показників як комунікативна толерантність, соціальна креативність, рефлексивність, інтернальність та ін.

У кожному модулі використовувались як індивідуальні («Визначте та проаналізуйте позитивні та негативні психологічні якості, які Вам притаманні, а яких Вам не вистачає для ефективної методичної діяльності», «Складіть індивідуальну програму саморозвитку в методичній та особистісній сфері»), так і групові форми роботи: «мозкові штурми» («Які компоненти розвитку психологічної компетентності працівників РМК Ви можете назвати?»), «Яке значення для здійснення Вашої ефективної методичної діяльності має розвиток психологічної компетентності?» та ін.), групові дискусії («Психологічна компетентність – це...», «Розвиток психологічної компетентності працівників РМК – це...», «Криголам» («Мій (друг, подруга, колега) сказав би, що я...»), *міні-лекції* («Зміст і структура психологічної компетентності працівників РМК», «Особливості ставлення працівників РМК до вдосконалення їх психологічної компетентності»), *інтерактивні вправи* («Психологічна компетентність у моєму житті», «Баланс реальний і бажаний»

та ін.), *рольові та ділові ігри* («П'ять кроків», «Конструктивний діалог»), *робота в проєктних командах* («Проєкт розвитку психологічної компетентності працівників РМК») тощо.

Спираючись на змістовну спрямованість кожного модуля, їх насиченість теоретичним матеріалом та практичними завданнями, спеціально розробленими вправами та підібраними засобами вдалося розвинути усі компоненти психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів. Концепт модулів викладено в єдиному стилі, що забезпечило його системну цілісність. Отже, такий підхід сприяв кращому визначенню та актуалізації проблем, пошуку шляхів їх розв'язання, розвитку необхідних практичних навичок та позитивним зрушенням в особистісному зростанні методичних працівників.

Формувальний експеримент було проведено у процесі підвищення кваліфікації працівників РМК на базі ЦПО ДЗВО «УМО» протягом 2013-2017 рр. Усього у формувальному експерименті взяли участь 52 особи, з них 28 досліджуваних склали експериментальну, а 24 – контрольну групу, при цьому досліджувані експериментальної та контрольної груп не відрізнялися за рівнями розвитку психологічної компетентності та мали приблизно однакові соціально-демографічні характеристики.

Результати впровадження програми засвідчили її ефективність щодо розвитку психологічної компетентності працівників РМК (табл. 2).

Таблиця 2

Кількісні показники рівнів розвитку психологічної компетентності методичних працівників системи освіти до та після формувального експерименту

Рівні розвитку психологічної компетентності	Групи (кількість досліджуваних, %)			
	До формувального експерименту (I зріз)		Після формувального експерименту (II зріз)	
	Експериментальна група	Контрольна група	Експериментальна група	Контрольна група
Низький	10,7	11,5	3,6	11,5*
Нижчий за середній	25,0	23,1	7,1	19,2*
Середній	46,4	46,2	28,6	50,0*
Вищий за середній	14,3	15,4	50,0	11,5*
Високий	3,6	3,8	10,7	7,7*

* – відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,01$

Як бачимо з даних, поданих у табл. 2, до формувального експерименту (I зріз) між експериментальною й контрольною групами немає істотних відмінностей у рівнях розвитку психологічної компетентності працівників РМК.

Результати після формувального експерименту (II зріз) в експериментальній групі свідчать про наявність вираженої позитивної динаміки показників розвитку психологічної компетентності. У контрольній групі

динаміка цих показників не є статично значущою. Це підтверджується тим, що в експериментальній групі між результатами першого та другого зрізів за G-критерієм знаків були зафіксовані статистично значущі відмінності у рівнях розвитку психологічної компетентності працівників РМК: зростання високого рівня розвитку з 3,6 % до 10,7 %, вищого за середній 14,3 % до 50,0 % та зменшення низького рівня з 10,7 % до 3,6 % ($p < 0,01$). Натомість у контрольній групі за результатами першого та другого зрізів констатовано незначні розбіжності, які загалом не позначаються на динаміці розвитку психологічної компетентності працівників РМК. Так, дещо зменшилася кількість досліджуваних методистів з нижчого за середній рівень з 23,1 % до 19,2 % та зросла із високим рівнем з 3,8 % до 7,7 % і середнім з 46,2 % до 50,0 %, але ці відмінності не є статистично значущими.

Отже, авторська програма у вигляді спецкурсу-тренінгу загалом сприяє розвитку психологічної компетентності працівників РМК у післядипломній освіті і позитивно позначається на ефективності їх професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та результати експериментального дослідження рівнів та особливостей розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів; розкрито психологічну специфіку професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті, обґрунтовано сутність і компоненти їх психологічної компетентності; емпірично досліджено рівні та особливості розвитку психологічної компетентності працівників РМК; розроблено та апробовано програму розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів в умовах післядипломної освіти.

За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

1. За результатами теоретичного аналізу літератури з проблеми дослідження виокремлено основні теоретичні підходи до вивчення психологічної компетентності фахівців (кваліфікаційно-функціональний, акмеологічний, конструктивістський, особистісно-діяльнісний та ін.), на основі яких психологічну компетентність особистості фахівця визначають через ефективність його діяльності засобами ефективного застосування психологічних знань і вмінь у процесі розв'язання завдань чи проблем, які стоять перед особистістю в системі «людина – людина».

2. Розкрито специфіку професійної діяльності працівників РМК: 1) діяльність у системі «людина – людина», що зумовлює її гуманістичний характер; 2) багатофункціональність і складність як специфічного різновиду освітньо-управлінської діяльності, яка передбачає виконання значної кількості, управлінських, педагогічних і психологічних функцій (*координація* різноманітних форм підвищення кваліфікації вчителів; *управління* науково-методичним забезпеченням освітнього процесу; *посередництво* між закладом освіти і вищими за статусом освітніми організаціями, сім'єю дитини; *фасилітація*, консультація вчителів, надання психологічної підтримки та поширення інформації про можливості підвищення кваліфікації та ін.);

3) творчий, інноваційний характер, стимулювання процесу якісних змін у професійній діяльності педагога, заохочення його до рефлексії, творчості, інноваційної освітньої діяльності; 4) підвищені вимоги до комунікативних якостей, здатності здійснювати ділове спілкування, що стосується значної кількості дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти різних форм власності, які розташовані на певній території (районі, місті, ОТГ); 5) безперервне професійне самовдосконалення і саморозвиток як неодмінна умова успішної методичної роботи тощо.

Визначено компоненти, критерії та показники психологічної компетентності працівників РМК, що містить мотиваційний (критерії: позитивне ставлення до розвитку психологічної компетентності; показники: мотиви професійного вдосконалення, прагнення опанувати психологічні знання, розвинути уміння, навички, особистісні якості та ін.); когнітивний (критерії: обізнаність і розуміння; показники: знання змісту компонентів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі у професійній діяльності та ін.); операційний (критерій: дієвість; показники: уміння розвивати власну психологічну компетентність, здійснювати психологічний супровід як власного професійного вдосконалення так і вчителів, здатність до саморегуляції в професійній взаємодії;) та особистісний (критерії: толерантність і креативність; показники: комунікативна толерантність, соціальна креативність, рефлексивність, інтернальність та ін.) компоненти;

3. За результатами емпіричного дослідження виявлено особливості розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів, встановлено недостатній рівень загального розвитку психологічної компетентності у цілому та її компонентів зокрема.

Щодо *мотиваційного компонента* розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів встановлено, що у методистів недостатньо розвинуті прагнення щодо установок, ставлень, що забезпечують бажання фахівця бути компетентним у певній сфері його професійної діяльності, прагнення опанувати психологічні знання, розвинути уміння, навички, особистісні якості.

Стосовно *когнітивного компонента* виявлено недостатній рівень знань змісту компонентів, особливостей та рівнів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі, психологічних знань, що забезпечують можливість прийняття ефективних рішень у даній сфері діяльності.

Щодо *операційного компонента* визначено недостатній рівень умінь та навичок, що забезпечують можливість прийняття та реалізації психологічно обґрунтованих ефективних рішень у сфері методичної діяльності, розвитку власної психологічної компетентності, здійснення психологічного супроводу як власного професійного вдосконалення так і вчителів, здатності до саморегуляції у професійній взаємодії.

Стосовно *особистісного компонента* встановлено недостатньо високі показники особистісних властивостей та якостей, що сприяють ефективності працівників РМК у певній сфері діяльності, комунікативної толерантності, соціальної креативності, рефлексивності, інтернальності.

Щодо *гендерно-вікових* особливостей установлено дещо вищий рівень розвитку психологічної компетентності у чоловіків-методистів ніж у жінок: вони більше вмотивовані до даного аспекту професійної діяльності відрізняються більш позитивним ставленням до педагогів і їх удосконалення. Натомість методисти чоловічої статі мають нижчий рівень комунікативної толерантності ніж жінки-методисти.

Серед *організаційно-професійних* особливостей розвитку психологічної компетентності слід відзначити залежність її рівнів від регіону розташування РМК: у РМК, які розташовані у центрі, рівень розвитку психологічної компетентності вищий, ніж у тих, які розташовані в інших регіонах. Крім того, виявлено, що зі збільшенням стажу професійної діяльності працівників РМК рівень їх розвитку психологічної компетентності стає вищим.

4. Розроблено та апробовано авторську програму розвитку психологічної компетентності працівників РМК, яка реалізована у вигляді спецкурс-тренінгу, що складається з чотирьох модулів. Модуль 1 «Мотиваційний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» спрямований на вироблення прагнень у працівників районних методичних кабінетів до підвищення рівня професійного вдосконалення, прагнень опанувати психологічні знання, розвинути уміння, навички, особистісні якості та ін. Модуль 2 «Когнітивний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» передбачає опанування системи психологічних знань, змісту компонентів розвитку психологічної компетентності, розуміння її ролі у професійній діяльності. Модуль 3 «Операційний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» забезпечує можливість розвивати власну психологічну компетентність, здійснювати психологічний супровід як власного професійного вдосконалення так і вчителів. Модуль 4 «Особистісний компонент розвитку психологічної компетентності працівників РМК» передбачає розвиток забезпечення таких показників як комунікативна толерантність, соціальна креативність, рефлексивність, інтернальність та ін.

Доведено ефективність авторської програми щодо розвитку психологічної компетентності працівників РМК у післядипломній освіті. Про це, зокрема, свідчить статистично значуще підвищення рівнів психологічної компетентності, а також позитивна динаміка її розвитку за всіма компонентами в учасників експериментальної групи.

Дане дисертаційне дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми розвитку психологічної компетентності працівників РМК у післядипломній освіті. Подальшими перспективними напрямками є поглиблене дослідження особливостей психологічної компетентності працівників РМК у післядипломній освіті та консультантів центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також вивчення, аналіз та проектування психологічних ситуацій належної психологічної підготовки методистів та консультантів, які повинні ефективно здійснювати методичну роботу, організовувати діяльність педагогічних колективів, сприяти вдосконаленню педагогічної майстерності працівників освіти тощо. Важливим уявляється вивчення особистісної готовності працівників районних методичних кабінетів та консультантів до розвитку психологічної компетентності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові дослідження:

1. Гордієнко, Н. В. (2007) Психологічні проблеми професійної діяльності працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів) у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць* (6) ред. кол.: В. В. Олійник (гол. ред.) та ін, К.: Геопринт, 110–115.

2. Гордієнко, Н. В. (2008) Зміст і структура розвитку психологічної компетентності фахівців районних методичних кабінетів: *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць Ун-т менедж. освіти АПН України. Асоціац. безперервн. освіти дорослих; ред. кол.: О. Л. Ануфрієва та ін. (9), гол. ред. В. В. Олійник., К., Геонпринт, 170–176.*

3. Гордієнко, Н. В. (2008) Психологічна компетентність працівників районних методичних кабінетів як чинник розвитку освітніх організацій: *Актуальні проблеми психології, ред. кол. С. Д. Максименко (гол. ред.). Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. (20) за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки., К.: Наук. світ, 85–88.*

4. Гордієнко, Н. В. (2009). Модель розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній педагогічній освіті: *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць, Ун-т менедж. освіти АПН України, асоц. безперервн. освіти дорослих; ред. кол.: О. Л. Ануфрієва та ін. Київ., (11) гол. ред. В. В. Олійник, Геопринт, (2) 78–85.*

5. Гордієнко, Н. В. (2009) Особливості когнітивного компонента психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів системи освіти *Актуальні проблеми психології (1), Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, вид-во «А. С. К.», (23), 78–83.*

6. Гордієнко, Н. В. (2009) Особливості мотивації працівників РМК до вдосконалення психологічної компетентності *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / Ун-т менеджменту освіти АПН України, асоц. безперервн. освіти дорослих; ред. кол.: О. Л. Ануфрієва та ін., К., (13) гол. ред. В. В. Олійник, К. Геопринт, (2), 90–96.*

7. Гордієнко, Н. В. (2009) Особливості ставлення працівників районних (міських) методичних кабінетів до вдосконалення їх психологічної компетентності *Актуальні проблеми психології (1), Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Вид-во «А. С. К.», (24), 52–57.*

8. Гордієнко, Н. В. (2010) Особливості операційної складової психологічної компетентності працівників районних (міських) методичних кабінетів *Вісник післядипломної освіти, зб. наук. праць, Ун-т менеджменту освіти НАПН України, ред. кол. О. Л. Ануфрієва та ін., К., 1(14)(2) Психологія, голов. ред. Олійник В. В., 103–110.*

9.Гордієнко, Н. В. (2010) Розвиток психологічної компетентності працівників РМК у післядипломній освіті, *Вісник Чернігівського педагогічного університету 1 (82)*, Чернігівський педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, гол. ред. Носко М. О, «Серія: Психологічні науки». Чернігів, ЧДПУ, 104–108.

10.Гордієнко, Н. В. (2012) Особливості психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів системи післядипломної педагогічної освіти, *Вісник Чернігівського педагогічного університету 1 (105) Чернігівський педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, гол. ред. Носко М. О.*, «Серія Психологічні науки»; Чернігів: ЧДПУ, 73–76.

11.Гордієнко, Н. В. (2018) Особливості розвитку психологічної компетентності методистів системи освіти: формувальний експеримент *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, збірник наукових праць *Севєродонецьк 3 /47(3)*, 181, 47–55.

12.Гордиенко, Н. В. (2012) Усовершенствование психологической компетентности работников РМК в условиях последипломного педагогического образования *Perspectiva academică: [comunicările participanților conf. șt. Interuniv. Desfășurată în cadrul Univ. «Perspectiva-INT» cu tema «Cetățenie activă, solidaritate și coeziune pentru dezvoltare», 12 mai 2011] / Univ. «Perspectiva-INT» ; col.red.: Odineț Rodica, Eșanu Andrei, Ciobanu Anatol [et al.] ; red. șt.: Anton Moraru ; coord.: Arina Kraijdan, Anton Moraru. – Ch.: Univ. «Perspectiva-INT», 2012 (Tipogr. «Alina Scorohodova» Ol). – ISBN 9788-9975-4061-8-5. 173–178.*

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

13.Гордієнко Н. В. (2006) Удосконалення системи мотивації професійної майстерності методистів. *Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація освіти: проблеми, пошуки, перспективи», Київ – Переяслав-Хмельницький*, 284–286.

14.Гордієнко Н. В. (2009) Особливості когнітивної складової психологічної компетентності працівників РМК. *VI науково-практична конференція з організаційної та економічної психології «Психологічні умови розвитку конкурентоздатності організацій», м. Керч*, 240 с.

15.Гордієнко Н. В. (2014) Особливості управління вдосконаленням психологічної компетентності освітян у діяльності працівників районних (міських) методичних кабінетів *Зб. матеріалів науково-практичної конференції. «Наукові засади підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів» НАПН України, Ун-т менедж. освіти. м. Київ*, 20–21.

16.Гордієнко Н. В. (2014) Психологічна підготовка працівників методичних кабінетів до професійного вдосконалення педагогічних кадрів в умовах інноваційного розвитку системи загальної середньої освіти *збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Управління інноваційним розвитком ЗСО в умовах соціально-економічних реформ» за наук. ред. Л. М. Ващенко м. Чернівці: Наші книги*, 108 с.

17.Гордієнко Н. В. (2016) Психологічна компетентність методистів районних (міських) методичних кабінетів системи освіти як чинник їх конкурентноздатності. Конкурентологія та ринок праці: психологічні аспекти. *Тези I Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 93 с. С. 35–37.* <http://umo.edu.ua/konferenciji/i-mizhnarodnanaukovo-praktichna-konferencija-z-temi-konkurentologhija-ta-rinok-pracipsikhologhichni-aspekti>

18.Гордієнко Н. В. (2017) Спецкурс розвитку психологічної компетентності методиста Р(М)МК: зміст і специфіка проведення в умовах післядипломної педагогічної освіти II *Всеукраїнська Інтернет-конференція, «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології».* м. Київ, 450, 289–291.

19.Гордієнко Н. В., І. В. Євтушенко, С. В. Казакова (2017) Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх організацій як чинник попередження емоційного вигорання XII *Міжнародна науково-практична конференція з організаційної та економічної психології «Організаційна та економічна психологія в Україні: сприяння регіональному розвитку» Київ-Харків, 66–67.*

20.Гордієнко Н. В. (2017) Акмеологічний аспект розвитку психологічної компетентності працівників методичних служб системи середньої освіти *Всеукраїнська науково-практична конференція «Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти», Рівне, РОІППО, 241, 69–73.* <http://roippro.org.ua/activities/research/conferenc.php/847/>

21.Гордієнко Н. В. (2017) Особливості психологічної компетентності працівників методичних служб системи середньої освіти залежно від мотивації професійної діяльності *Всеукраїнська науково-практична конференція «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» м. Київ, 144, 33–35.* <http://umo.edu.ua/konferenciji>

22.Гордієнко Н. В. (2016) Тренінг як засіб розвитку психологічної компетентності працівників районних (міських) методичних кабінетів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», м. Київ, 126, 24–25* <http://umo.edu.ua/konferenciji-ta-seminari> .

23.Гордієнко Н. В. (2018) Комунікативна толерантність як індикатор психологічної компетентності методичних працівників системи освіти *Дев'ять Сіверянські соціально-психологічні читання, Матеріали Міжнародної наукової конференції за наук. ред. О. Ю. Дроздова, І. І. Шлімакової, Чернігів, НУ «ЧК» імені Т. Г. Шевченка, 421, 99–106.*

24.Гордієнко Н. В. (2015) Соціально-психологічні особливості дорослої людини: інформаційні матеріали для слухачів і викладачів системи післядипломної освіти, автори-укладачі: О. І. Бондарчук, Т. В. Ткач, Н. В. Гордієнко, С. В. Казакова, А. С. Москальова О. О. Нежинська Н. І. Пінчук, *Ун-т менеджменту освіти НАПН України, м. Київ, 48 с.*

АНОТАЦІЇ

Гордієнко Н. В. Розвиток психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та практичне розв'язання проблеми розвитку психологічної компетентності як складової професійної діяльності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті.

Визначено особливості розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті. Установлено недостатній рівень як компонентів, так і загального рівня розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у цілому. За результатами дисперсійного аналізу виявлено гендерно-вікові та організаційно-професійні особливості психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті. Показано, що розв'язання даних проблем можливо в умовах післядипломної освіти у результаті спеціально організованого навчання, що має на меті розвиток психологічної компетентності працівників РМК яке здійснюється через низку етапів (підготовчий, діагностичний, розвивальний, прогностичний).

Обґрунтовано та апробовано програму розвитку психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті, доведено ефективність її використання в умовах післядипломної освіти (підвищення кваліфікації).

Ключові слова: психологічна компетентність, розвиток психологічної компетентності, працівники районних методичних кабінетів, професійне вдосконалення, післядипломна освіта.

Гордиенко Н. В. Развитие психологической компетентности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» – институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины, Киев, 2021.

Диссертация посвящена исследованию развития психологической компетентности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании.

В диссертации осуществлено теоретическое обоснование и практическое решение проблемы развития психологической компетентности как составляющей профессиональной деятельности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании.

Определены особенности развития психологической компетентности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании. Установлено недостаточный уровень как компонентов, так и общего уровня развития психологической компетентности работников районных методических кабинетов в целом. По результатам дисперсионного анализа выявлено гендерно-возрастные и организационно-профессиональные особенности психологической компетентности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании.

Показано, что решение данных проблем возможно в условиях последипломного образования в результате специально организованного обучения, имеет целью развитие психологической компетентности работников РМК, которое осуществляется через ряд этапов (подготовительный, диагностический, развивающий, прогностический).

Обоснована и апробирована программа развития психологической компетентности работников районных методических кабинетов в последипломном образовании, доказана эффективность ее использования в условиях последипломного образования (повышения квалификации).

Ключевые слова: психологическая компетентность, развитие психологической компетентности, работники районных методических кабинетов, профессиональное совершенствование, последипломное образование.

Gordienko N. V. Development of psychological competence of employees of district methodical offices in postgraduate education. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of psychological sciences on a specialty 19.00.07 «Pedagogical and age psychology» – Ivan Zyazyun Institute of pedagogical education and adult education of NAPS of Ukraine, Kiev, 2021.

The dissertation is devoted to the research of development of psychological competence of employees of regional methodical offices in postgraduate education.

The dissertation provides a theoretical substantiation and a practical solution to the problem of developing psychological competence as a component of the

professional activity of employees of regional methodological offices in postgraduate education.

The features of the development of psychological competence of employees of district methodological offices in postgraduate education are determined. An insufficient level of both components and the general level of development of psychological competence of employees of district methodical offices as a whole was established. According to the results of analysis of variance, gender-age and organizational-professional features of psychological competence of employees of district methodical offices in postgraduate education were revealed.

It is shown that the solution of these problems is possible in postgraduate education as a result of specially organized training aimed at developing the psychological competence of employees of RMO, which is carried out through a number of stages (preparatory, diagnostic, developmental, prognostic).

The program of development of psychological competence of employees of district methodical offices in postgraduate education is substantiated and tested, the efficiency of its use in the conditions of postgraduate education (advanced training) is proved.

Key words: psychological competence, development of psychological competence, employees of district methodical offices, professional improvement, postgraduate education.

Підп. до друку 24.02.2021. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 1,39. Обл.-вид. арк. 1,5.
Тираж 100 пр. Замовлення № 26-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ – 58, проспект Любомира Гузара, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002